

PAPER DETAILS

TITLE: HADISLERDE EI-ESMAU`I-HÜSNA

AUTHORS: Mehmet DILEK

PAGES: 77-94

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/257504>

HADİSLERDE EL-ESMÂU'L-HÜSNÂ

Dr. Mehmet Dilek*

Al-Asma Al-Husna in Hadiths

Abstract: This article examines Al-Asma Al-Husna as they appear in Hadith collections. It tries to find out how many names of God there are and whether these names have been limited to ninety nine as claimed by scholars. It pays particular attention to variation in hadith narration.

Key Words: Al-Asma Al-Husna, hadith, narration, ninety nine.

Şüphesiz bilinmesi gereken ilk şey, varlıkların yaratıcısı hakkındaki bilgidir. Fahreddin er-Râzi'ye(606/1209) göre ilk gerekli bilgi el-esmâ'ul-hüsna ile ilgili bilgidir.¹ Çünkü bu isimler Allah için vâcib, câiz ve mümteni' olan sıfatları içermesi sebebiyle yaratıcı hakkında yeterli ve doğru fikir edinmemize imkân verir.

Bu makalede Allah'ın isimlerinden söz eden ve bunu 99 ile sınırlandıran hadîsler üzerinde duracağız.

1-El-Esmâu'l-hüsna ile ilgili hadîsler

* Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi.
mdilek25@hotmail.com

¹ er-Râzi, Fahreddin, *Levâmiu'l-beyyinât şerhu esmaillahi teâla ve's-sıfat*, (nşr. Taha Abdurrahman Sa'd), Kahire 1967. s. 80; Sarıtoprak, Zeki, "Esmâ-ı Hüsna ve Yaratıcıyı Kavrama Meselesi", *Köprü*, 1995, s.83.

Kur'an'da Allah'ın güzel isimlerini ifade eden "el-Esmâ'u'l-hüsnâ"² terkibi dört yerde geçmektedir.³ Hadîslerde, Allah'ın güzel isimlerinin hangileri olduğu konusunda bazı rivâyetler vardır. "Allah" lafzı pek çok hadîste geçmektedir. Diğer isimlere de muhtelif vesilelerle hadîslerde rastlanmaktadır. Buhârî, Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce'de⁴ rivâyet edilen hadîslerde, Allah'ın isimlerinin 99 olduğu açıkça zikredilmekte ise de, Allah'ın isimlerinin sadece bunlardan ibaret olmadığı daha başka rivâyetlerden anlaşılmaktadır.⁵

² İlâhî isimlerin güzellikle (hüsnâ) nitelendirilmesinin sebeplerini Ebû Bekir İbnü'l-Arabî şöyle sıralamaktadır: 1-Esmâ-ı Hüsnâ, Allah hakkında yücelik ve aşkınlık ifade eder ve kullarda saygı hissi uyandırır. 2-Zikir ve duada kullanılmaları halinde kabule vesile olur ve sevap kazandırır. 3-Kalplere huzur ve sükûn verir, lutûf ve rahmet ümidi telkin eder. 4-Bilginin değeri bilinenin değerine bağlı bulunduğu ve bilinenlerin en şerefli de Allah olduğu için esmâ-ı hüsnâ bilgisine sahip olanlara bu bilgi meziyet ve şeref kazandırır. 5-Esmâ-ı hüsnâ Allah için vâcip, câiz ve mümteni' olan sıfatları içermesi sebebiyle O'nun hakkında yeterli ve doğru bilgi edinmemize imkân verir. Bk. İbnu'l-Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh, *Ahkâmü'l-Kur'an*, (thk. Ali Muhammed el-Becâvî), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut tsz. II,803; Topaloğlu, Bekir, "Esmâ-ı Hüsnâ", *DİA*, XI, 404; Fahreddin er-Râzî de "hüsnâ" denme sebebini şöyle izah eder: "Vahdâniyet, celâl, izzet, ihsan, hiçbir şeye benzemeyiş gibi güzel manaları ifade ettiği için bu isimlere en güzel manasında "hüsnâ" denilmiştir." Bk. er-Râzî, *a.g.e.*, s. 73-74.

³ İnş sırasına göre bu âyetler şunlardır: "En güzel isimler Allah'ındır, o halde O'na o **güzel isimlerle** dua edin. O'nun isimleri hakkında eğri yola gidenleri bırakın. Onlar, yapmakta olduklarının cezasına çarptırılacaklardır.[A'raf, (7),180]. "Allah kendisinden başka ilah olmayandır. **En güzel isimler** sırf O'na mahsustur." [Taha, (20),8] "De ki: İster Allah deyin, ister Rahmân deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü **en güzel isimler** O'na hasır." [İsra, (17)110]. "O yaratandır, yoktan var edendir, şekil verendir, **Güzel isimler** onundur." [Haşr, (59)24]

⁴ Buhari, "Tevhid",7; "Deavât",69; "Şurût" ;15; Müslim, "Zikr", 5; Tirmizi, "Deavât", 74; İbn Mâce, "Dua", 10

⁵ Bu konuda şu rivayetlere bakılabilir. *Abdullah b. Mes'ud'dan* merfu olarak rivâyet olunduğuna göre, Hz.Peygamber şöyle buyurmuştur: "Allahım! Sana isimlerinin hepsiyle niyaz ederim. O isimler ki, sen Zâtını onlardan her biriyle anmışsın. Yahut kitaplarında inzâl buyurmuşsundur. Yahut bir Peygamberine öğretmiş veya ezeli olan gayb ilminde kendin için ihtiyar etmiş seçmişsindir." *Ahmed b. Hanbel'in*(241/855) Müsned'inde, Esmâ-ı hüsnânın sınırlı olmadığı hakkında kuvvetli delil kabul edilen bir hadîs de şudur: "Herhangi bir müslüman, merak veya hüznlenir de: "Allahım ben Senin erkek ve kadın kulunun evladıyım. Senin avucundayım, perçemim senin elindedir. Hakkımda hükmün geçerlidir. Hakkımdaki hükmün de adaletlidir. Kendini adlandırdığın, ya da Kitâb'ında

İsimlerin sayısını 99 ile sınırlandıran rivâyet *Ebû Hureyre*'den gelmektedir. Bu rivâyette belirtildiğine göre, Allah'ın 99 ismi var olup, bunları ezberleyen(sayanın) cennete gireceği bildirilmektedir. Hadîsi, Kütüb-i sitte'den Buhârî, Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce nakletmişlerdir. Ancak sadece Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivâyetlerinde doksan dokuz ismin tamamı sayılmaktadır. Buhârî ve Müslim'in rivâyetlerinde ise sadece onları sayanın ya da ezberleyen cennete gireceği belirtilmekte ve bu isimlerin neler olduğu hakkında bilgi verilmemektedir.

Buhârî'de ilgili rivâyet kitabı't-tevhid'de⁶ *Ebu'l-Yemân*→*Şuayb*→*Ebu'z-Zinâd*→ *Abdurrahman el-A'rec*→ *Ebû Hureyre* senediyle rivâyet edilmekte olup, kitabı's-şurût'ta⁷ aynı

indirdiğin veyahut gayb varlıkları içinde onu kendine tercih edip sakladığın herbir isminin hürmetine, Kur'an'ı kalbimin baharı, üzüntü ve kederimin cilâsı kılmanı senden diliyorum!" Bunu kim derse Allah onun üzüntüsünü giderir ve kederini feraha döndürür. Ashâb: "Ya Resûlallah! Bu kelimeleri öğrenelim mi? dediler. O da: "Evet, bunları işiten herkesin öğrenmesi gerekir." buyurdu. Âişe (r.ah)den muttasıl bir senetle, şu hadîs rivâyet edilmiştir. Âişe(r.ah): "Ya Resûlallah! Allah Teala'nın, kendisine dua edildiği zaman kabul ettiği ismini bana öğret." demiştir. Resûlullah da: "Kalk abdest al, mescide gir, iki rekat namaz kıl, sonra dua et, ben dinleyeyim." buyurdu. O da öyle yaptı. Sonra dua için oturduğunda, Resûlullah: "Allah'ım! Onu muvaffak kıl" dedi. O da şöyle dua etti: "Allah'ım, Ben senden, bildiğimiz ve bilmediğimiz bütün güzel isimlerinin hepsi ile istiyorum. Kendisi ile dua eden icâbet ettiğin, kendisiyle isteyene verdiğin azîm, a'zam, kebîr, ekber olan isminle istiyorum." Bunun üzerine Resûlullah: "İsabet ettin, isabet ettin." buyurdu. Buna göre, *Ahmed b. Hanbel'in*(241/855), *Abdullah b. Mes'ud'dan* merfu olarak rivâyet ettiği hadîs ve *H.z. Âişe'nin* rivâyet ettiği ve Resûlullah'ın da tasdik buyurduğu duadan da anlaşılacağı üzere Allah'ın "Esmâ-i hüsnâ'sını" tahdid etmek, belli bir rakam vermek mümkün değildir. Aynı zamanda bu hadîsi Hâkim en-Neysâbüri, *Müstedrek'te* rivâyet etmekte ve isnâdı hakkında (şâyet mürsel değilse) Müslim'in şartına göre sahîh olduğunu belirtmektedir. Ancak Zehebî, *Ebû Seleme* adlı râvînin kim olduğunun bilinmediğini ve onun Kütüb-i sitte'de rivâyetinin bulunmadığını ifade etmiştir. Bu rivâyetlerin kaynakları için bk. *Ahmed b. Hanbel, a.g.e., II,41*; Hâkim, *Ebû Abdillâh en-Neysabûrî, el-Müstedrek ala's-Sahihayn, Daru'l-Ma'rife, Beyrut tsz, I, 511*. Zebidî, *Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdillâtîf, Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tercid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, (terc. Kâmil Miras), Ankara 1974. VIII, 221*

⁶ Buhari, "Tevhid",7

⁷ Buhari, "Şurût";15

rivâyet tekrar edilmektedir. Kitabu'd-deâvât'ta⁸ ise *Ali b. Abdillâh*→*Süfyân*→*Ebu'z-Zinâd*→*A'rec*→*Ebû Hureyre* tarîkiyle geçmektedir. Ancak Buhârî'nin kaydetmiş olduğu rivâyetlerin hiçbirisinde isimler sayılmamıştır.

Buhârî'nin *el-A'rec*→*Ebû Hureyre* tarîkiyle vermiş olduğu rivâyet, Müslim'de de benzer lafızlarla *Amr en-Nâkîd*, *Züheyr b Harb* ve *İbn Ebî Ömer* vasıtasıyla *Süfyân b. Uyeyne*'den rivâyet edilmiş olup, bu rivâyet *Süfyân- Ebu'z-Zinâd*→*el-A'rec* kanalıyla *Ebû Hureyre*'ye ulaşmaktadır.⁹ Diğer rivâyet ise Müslim'de *Muhammed b. Râfi'*→*Abdurrezzâk*→*Ma'mer*→*Eyyûb*→*Muhammed b. Sirin*→*Ebû Hureyre* tarîkiyle geçmektedir.¹⁰ *Hemmâm b. Münebbih*'den gelen tarîk de Müslim'de rivâyet edilmiş olup *Hemmâm*'ın rivâyetinde *إِنَّهُ وَثِرٌ يُحِبُّ الْوَثَرَ* ziyâdesi vardır.¹¹ Müslim'in kaydetmiş olduğu bu rivâyetlerde de isimler sayılmamıştır.

Tirmizi, *Yûsuf b. Hammâd*→*Abdu'l-A'lâ*→*Saîd*→*Katâde*→*Ebû Râfi'*→*Ebû Hureyre* tarîkiyle isimleri zikretmeksizin rivâyet etmiştir. Yine Tirmizî'de aynı rivâyet *Yusuf b. Hammad*→*Abdu'l-A'lâ*→*Hişâm b. Hassân*→*Muhammed b. Sirin*→*Ebû Hureyre* tarîkiyle rivâyet edilmiştir. Tirmizi'de geçen isimlerin sayılmadığı bir diğer rivâyet, *İbn Ebî Ömer*→*Süfyân b. Uyeyne*→*Ebu'z-Zinâd*→*A'rec*→*Ebû Hureyre* senediyle rivâyet edilmiş olup Tirmizî, bu rivâyete *hasen sahih* demiştir. Tirmizî, benzer bir hadîsin *Ebu'l-Yemân*→*Şuayb b. Ebî Hamze* tarîkiyle *Ebu'z-Zinâd*'dan rivâyet edilmiş olduğunu belirterek bu rivâyette isimlerin sayılmadığını ifade etmiştir.¹²

Öte yandan Tirmizi, *İbrâhim b. Ya'kûb el-Cûzecânî*→*Safvân b. Sâlih*→*Velid b. Müslim*→*Şuayb b. Ebî Hamze*→*Ebu'z-Zinâd*→*A'rec*→*Ebû Hureyre* tarîkiyle kaydetmiş olduğu rivâyette 99 ismi sayarak vermiştir.¹³ Hemen peşinden de bu rivâyetin *garîb* olduğunu belirtmiş ve şu ifadelerle yer vermiştir: "Safvân'dan başka

⁸ Buhari, "Deavât", 69

⁹ Müslim, "Zikr", 5

¹⁰ Müslim, "Zikr", 5

¹¹ Müslim, "Zikr", 5

¹² Tirmizi, "Deavât", 74

¹³ Tirmizi, "Deavât", 74

biri bunu rivâyet etmemiştir. Safvân, *sika* bir râvidir. Diğer vecihlerden de *Ebu Hureyre'den* rivâyet edilmiştir. Ancak bu rivâyetlerde isimlerin zikri yoktur. Sadece Safvân tarîkinde vardır. Birçok rivâyet içinde Allah'ın isimlerinin zikredildiğini sadece bu hadîsten öğrenmekteyiz. Âdem b. Ebî İyâs, bu hadîsi başka bir senetle yine *Ebû Hureyre* tarîkiyle rivâyet etmiş ve isimleri saymıştır. Ancak bu hadîsin senedi sağlam değildir.”¹⁴

İbn Mâce'de, söz konusu hadîsler, *Ebû Bekr b. Ebî Şeybe*→*Abde b. Süleyman*→*Muhammed b. Amr*→*Ebû Seleme*→*Ebû Hüreyre* tarîki¹⁵ ve *Hişâm b. Ammâr*→*Abdûlmelik b. Muhammed*→*Züheyr b. Muhammed*→*Mûsa b. Ukbe*→*Abdurrahman el-A'rec*→*Ebû Hüreyre* tarîkiyle rivâyet edilmiştir. İbn Mâce'de *Zuheyr b. Muhammed* tariki ile verilen rivâyette isimler sayılmıştır.¹⁶ İsimlerin sayıldığı bu rivâyet, râvi *Abdûlmelik b. Muhammed* sebebiyle *zayıf* kabul edilmiştir.

İsimlerin mevcut olduğu hadîslerden Tirmizî'nin rivâyeti bu baktaki rivâyetlerin en sahihi olarak kabul edilmiştir. Bu anlamda isimlerin sayıldığı *Safvân*(Tirmizî'nin râvisi) ve *Züheyr b. Muhammed* (İbn Mâce) rivâyetleri, râvi *A'rec*'te birleşmektedir. Ancak bu iki rivâyet arasında da ihtilaf vardır. Bazı isimler noksandır, bazı isimlerde de takdim te'hir vardır. İbn Mâce'de Tirmizî'deki düzen korunmadığı gibi farklı isimlere de yer verilmiştir. Metnin sonundaki *el-Ehad* ismiyle de sayı yüze çıkarılmıştır. Bu iki rivâyet arasında karşılaştırma yapan İbn Hacer(852/1448), Tirmizî'nin rivâyetinin sıhate en yakın olduğunu, en çok yorumun da bunun üzerine yapıldığını belirtmiştir.”¹⁷

Netice olarak Kütübi Sitte'de, isimlerin sayılmadığı *Ebû Hureyre* hadîsini Buhârî, Müslim, Tirmizî rivâyet etmiş olduğunu, isimlerin sayıldığı rivâyetleri ise sadece Tirmizî ve İbn Mâce'nin

¹⁴ Tirmizî, “Deavât”, 74

¹⁵ İbn Mâce, “Dua”, 10

¹⁶ İbn Mâce, “Dua”, 10

¹⁷ İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalanî, *Fethu'l-bâri li şerhi Sahihi'l-Buhârî*, Dâru't-türâs el-‘Arabî, Beyrut 1988. XI,180

rivayet etmiş olduğunu müşahade etmekteyiz. Ebû Dâvud ve Nesâî'de ise isimler ile ilgili rivâyet yoktur.¹⁸

Kütübi sitte dışındaki kitaplara baktığımızda Ahmed b. Hanbel'in(241/855) Müsned'inde bulunan rivâyetlerde de isimlerin sayılmadığını görürüz. Bu kitaptaki Rivâyetler, *Hemmâm b. Münebbih*→*Ebû Hureyre*¹⁹ ve *Ebû Seleme* tariki ile gelmektedir.²⁰

Öte yandan İbn Hibban'ın(354/965) Bâbu'l-ezkâr'da nakletmiş olduğu, *Abdullah b. Ahmed*→*Yusuf b. Hammâd el-Ma'nî*→*Abdu'l-A'lâ*→*Hişâm*→*Muhammed* senetli rivâyetinde sadece Allah'ın 99 isminin var olduğu belirtilmektedir. Ancak *Hasan b. Süfyan*, *Muhammed ibnu'l-Hasan b. Kuteybe*, *Muhammed b. Ahmed b. Ubeyd b. Feyyâd'ın Safvân b. Sâlih*→*Velid b. Müslim*→*Şuayb b. Ebî Hamze*→*Ebu'z-Zinâd*→*el-A'rec*→*Ebû Hureyre* tarikiyle kaydetmiş olduğu diğer bir rivâyetinde isimler sayılmıştır.²¹

İsimlerin sayıldığı bir rivâyeti Hâkim en-Neysâbü'rî(405/1014), *Safvân b. Sâlih*→*Velid b. Müslim* tarikiyle kaydettikten sonra şu ifadelerle yer vermiştir: "Bu hadîsi Buhârî ve Müslim şartlarına uyduğu halde kitaplarına almamışlardır. Onlara göre bu hadîste bulunan illet, *Velid b. Müslim'in* isimleri sıralamada tek başına (teferrüd) kalmasıdır. Halbuki bu bir illet değildir."²² İbn Hacer(852/1448) bunu naklettikten sonra şöyle diyerek tenkid eder: "Buradaki illet, *Velid'in* teferrüdü dolayısıyla değil, onda bulunan ihtilaf, ızdırap, tedlis ve idrac ihtimalinden dolayıdır."²³ Ayrıca Hâkim, bu rivâyete *Abdulaziz b. Husayn*→*Eyyûb*→*Hişâm*→*Muhammed b. Sirin*→*Ebû Hüreyre* tarikiyle bir de

¹⁸ Ancak Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*'da Nu'ût bölümünde isimlerle ilgili rivâyeti nakletmektedir. Bk. Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr.Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî-Seyyid Kisrevî Hasan), Beyrut, 1991, (Nu'ût 1) IV,393

¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, II, 267; III,91

²⁰ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, II, 503

²¹ Muhakkik *Şuayb el-Arnâvut* birinci rivâyetin isnâdının sahih olduğunu, ikinci rivâyetin ise râvîlerinin sika olduğunu belirtmiş ancak hadîsin muzdarib ve mevkûf olduğunu ifade etmiştir. Bk.İbn Hibban, *a.g.e.*,III, 87,88.

²² Hâkim, *a.g.e.*, I, 16-17

²³ İbn Hacer, *a.g.e.*, XI,179; Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed,, *Umdetü'l-kâri şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Beyrut tsz. XIV,22

şâhid hadis zikrederek bu rivayette bulunan râvî *Abdulaziz b. Husayn*'in sika bir râvî olduğunu belirtir, ancak Zehebî(748/1347) âlimlerin bu râvîyi zayıf saydıkları kaydını düşer.²⁴

Allah'ın güzel isimlerin sayıldığı bir rivâyet Beyhakî'de *Cafer el-Firyabi*'den rivayet edilmiştir.²⁵ Beyhakî(458/1066) Buhâri ve Müslim'in bu rivâyeti kitaplarına almamalarına ise şu şekilde bir yorum getirir: "İsimlerin sayılması, her iki rivâyetteki râvilerin birisi tarafından yapılmış olması muhtemeldir. Onun için aralarında ihtilaf vardır. Bu sebeple Buhâri ve Müslim, isimlerin zikredildiği rivâyeti kitaplarına almamışlardır."²⁶

İsimlerle ilgili rivâyet²⁷ diğer bazı kaynaklarımızda da bulunmaktadır.²⁸

2-Rivâyetlerin Karşılaştırılması

Rivâyetlerde, isimlerin sıralamasında farklılıklar olduğu gibi, liste dışındaki kısımda da bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Mesela Buhâri ve Müslim'de *مائة إلّا واحدًا* şeklinde bir ifade kullanılırken Ahmed b. Hanbel'de *أعطي مائة إلا واحد* tarzında²⁹ ya da sadece *أعطي واحد* şeklinde ifadeler yer almaktadır.³⁰ Hadis yorumcuları rivâyetlerde,

²⁴ Hâkim, *a.g.e.*, I, 16-17

²⁵ Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *Kitâbu'l-esmâ ve's-sıfât*, (nşr. M. Zâhid el-Kevserî), Dâru ihyâi't-türâs el-'Arâbî, Beyrut tsz. I,28

²⁶ Beyhakî, *a.g.e.*, I,33

²⁷ Ebu Hüreyre'nin dışında Selmân el-Fârisî'den, İbn Abbâs, İbn Ömer ve Ali (r.ah) rivâyet edilmiştir, ancak senetlerin hepsi zayıftır. Bkz. İbn Hacer, *a.g.e.*, XI,179

²⁸ Mesela Humeydî, Müsned'inde *Süfyan*→*Ebu'z-Zinâd* tarzında isimler saymaksızın rivâyet etmiştir. Aynı rivâyet Ebû Ya'lâ'nın Müsned'inde de bulunmaktadır. Dârakutnî tarafından *Garâibu Malik*'te kudsî hadîs olarak rivâyet edilmiştir. Taberânî, el-Mu'cemu'l-evsât'ta *Muhammed b. Sirin*→*Ebû Hureyre* tarihiyle rivâyet etmiştir. Rivâyetler için bk. Humeydî, Abdullah b. Zübeyr Ebû Bekr, *Müsned*, (thk. Abdurrahman el-A'zamî) Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut tsz. II, 479 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, (thk. Hüseyin Selim Esed), Dâru'l-Me'mûn li't-türâs, Dimeşk 1984. XI,160 İbn Hacer, *a.g.e.*, XI,179-180 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsât*, III,5-230;IV,235;V,142.

²⁹ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*,II,258

³⁰ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*,II,267.

Allah'ın 99 ismi bildirildikten sonra bu sayının te'kidi için "yüz eksi bir" ifadesi kullanıldığını ifade ederler.³¹

İbn Atiyye(546/1151) *Ebu Hüreyre* hadîsindeki liste dışındaki kısmın mütevâtir olduğunu³² ileri sürmüşse de İbn Hacer(852/1448) bunun doğru olmadığını, bu bölümün olsa olsa meşhur derecesine çıkabileceğini belirtmiştir.³³

Buhari'deki *Ebû Hüreyre* rivayetine göre Resûlullah(s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Allah'ın 99 ismi vardır. Kim, bunları ezberlerse cennete girer. Allah tektir teki sever.*" Bir rivâyette: "*Kim o isimleri sayarsa cennete girer*" buyurmuştur. Buhâri, hadîsi bu lafızla tahrir etmiştir. Müslim'de *-tek-* lafzı yoktur. Allah'ın isimlerinin varlığından söz eden rivâyetlerin içinde en sıhhatlisi olan Tirmizî'nin kaydetmiş olduğu rivâyet şudur.

Tirmizî'nin Ebû Hüreyre'den kaydettiği rivâyete göre o şöyle demiştir: "Allah'ın Resûlü(s.a) dedi ki: "Allah'ın doksan dokuz (yüzden bir eksik) ismi vardır. Kim onları bellerse cennete girer. O, kendisinden başka ilah olmayan Allah'tır ki; *er-Rahman, er-Rahîm, el-Melik, el-Kuddüs, es-Selâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-'Aziz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, el-Hâlik, el-Bâri, el-Müsavvir, el-Gaffâr, el-Kahhâr, el-Vehhâb, er-Rezzâk, el-Fettâh, el-Alîm, el-Kâbîz, el-Bâsit, el-Hâfid, er-Rafî', el-Muîzz, el-Muzill, es-Semi', el-Basîr, el-Hakem, el-Adl, el-Latîf, el-Habîr, el-Halîm, el-'Azîm, el-Gafûr, eş-Şekûr, el-'Alî, el-Kebîr, el-Hafîz, el-Mukîr, el-Hasîb, el-Celîl, el-Kerîm, er-Rakîb, el-Mucîb, el-Vasî', el-Hakîm, el-Vedûd, el-Mecîd, el-Bâ'is, eş-Şehîd, el-Hakk, el-Vekîl, el-Kavî, el-Metîn, el-Velî, el-Hamîd, el-Muhsî, el-Mübdiu, el-Muîd, el-Muhyi, el-Mumîr, el-Hayy, el-Kayyûm, el-Vâcîd, el-Mâcîd, el-Vâhid, es-Samed, el-Kâdir, el-Müktedîr, el-Mukaddîm, el-Mü'ahhir, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Vâli, el-Mute'âlî, el-Berr, et-Tevvâb, el-Müntakîm, el-Afüvv, er-Râûf, Mâliku'l-Mülk, Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm, el-Muksit, el-Câmi,*

³¹ Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed 'Umdetü'l-kâri şerhu Sahihi'l-Buhârî, Beyrut tsz. XXIV,95

³² İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-vecîz*, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1413/1993, II, 481.

³³ İbn Hacer, *a.g.e.*, XI,179; Topaloğlu, *a.g.m.*, XI,407.

el-Ganî, el-Muğnî, el-Manî', ed-Dârr, en-Nâfi', en-Nûr, el-Hâdi, el-Bedî, el-Bâkî, el-Vâris, er-Reşîd, es-Sabûr'dur."³⁴

Tirmizî, bu rivâyetin *garîb* olduğunu söyler ve bu rivâyet dışındaki isimleri sıralayan hiçbir isnadın, kendisine göre *sahih* olmadığını belirtir. Tirmizî, bu şekliyle hadîsin *garîb* olduğunu, isimlerin zikredilmemiş olduğu *Ebu Hureyre* hadîsinin ise *hasen-garîb* olduğunu ifade eder.³⁵

İbn Mâce'de nakledilen 100 isimden yirmi altısı Tirmizî'de mevcut değildir. İki listenin toplamı ise 125 e çıkmaktadır.³⁶

Züheyr(İbn Mâce) ve *Safvân*(Tirmizî) rivâyeti arasında şu isimler farklıdır.

Tirmizî rivâyetinde bulunup ta İbn Mâce'de bulunmayan isimler şunlardır; *el-Kuddûs, el-Fettâh, el-Kahhâr, el-Hakem, el-Adl, el-Hasîb, el-Mümît, el-Celîl, el-Rakîb, el-Muhsî, el-Muktedir, el-Mukaddîm, el-Muahhir, el-Berru, el-Muntakim, el-Muğni, es-Sabûr, el-Bedî', el-Gaffâr, el-Hafîz, el-Mukît, el-Kebîr, el-Vâsî', el-Hamîd, el-Muhsî, er-Reşîd, Mâliku'l-Mülki, Zü'l-celali ve'l-ikram.*

Bu isimlerin yerine şunlar vardır: *el-Kâfi, el-Kâhir, el-Karîb, er-Râşid, er-Rabb, el-Mubîn, es-Sâdık, el-Cemîl, el-Kadîm, el-Bârr, el-Vefî, el-Burhan, eş-Şedîd, el-Vâkî, el-Kâim, ed-Dâim, el-Hâfîz, en-Nâzır, el-Fâtır, es-Sâmi', el-Mu'fî, el-Kâfi', es-Sâdık, el-Âdil, el-Münîr, et-Tâmmü, el-Kadîm, el-Âlim, el-Ehad, el-Ebed, el-Vitr, zu'l-Kuvveti.*

Hâkim en-Neysâbüri'nin vermiş olduğu birinci rivâyette Tirmizî'de geçen *el-Mukît* yerine *el-Muğîs* farkı var olup Hâkim en-Neysâbüri bu farkı rivâyetinde belirtmektedir. Hâkim'in şahit olarak vermiş olduğu *Abdulaziz b. Husayn* rivâyetinde olup ta Tirmizî rivâyetinde olmayan isimler şunlardır; *el-İlah, er-Rab, el-Hannân, el-Mennân, el-Ehad, el-Kâfi, el-Muğîs, ed-Dâim, el-Mevlâ, en-Nasîr, el-Mübîn, el-Cemîl, es-Sâdık, el-Muhît, el-Karîb, el-Kadîm, el-Vitr, el-*

³⁴ Tirmizî, "Deavât", 83

³⁵ Tirmizî, "Deavât", 83

³⁶ Topaloğlu, a.g.m., XI,407

Fâtır, el-Allâm, el-Melîk, el-Ekram, el-Müdebbir, el-Kadîr, eş-Şâkir, er-Reftî, Zu't-Tavl, Zu'l-Meâric, Zu'l-Fazl, el-Hallâk, el-Kefîl.

Tirmizi rivâyetinde olup da *Abdülaziz b. Husayn*'ın rivâyetinde olmayan isimler ise şunlardır: *el-Kahhâr, el-Kâbız, el-Muîzz, el-Muzill, el-Hakem, el-Adl, el-Bâsıt, el-Hâfîd, el-Mukîl, el-Hasîb, el-Hakîm el-Hakk, el-Kavî, el-Metîn, el-Velî, el-Hamîd, el-Muhsî, el-Vâcîd, el-Mâcîd, el-Mukaddim, el-Mü'ahhir, el-Vâli, el-Berr, el-Müntakîm, el-Afüvv, el-Müksit, el-Câmi, el-Muğnî, el-Manî', ed-Dârr, en-Nâfî', el-Vâris, er-Reşîd, es-Sabûr.*

Abdulaziz b. Husayn bu rivâyette teferrüd etmiştir. Hadisçiler nezdinde *Abduaziz b. Husayn* zayıf bir râvidir. Yahya b. Maîn ve Buhârî onu zayıf saymışlardır.³⁷ Hâkim en-Neysâbüri der ki: “*Abdülaziz b. Husayn*'ın rivâyetini *Velid*'in rivâyetine şâhit olarak kaydettim. Çünkü onun *Velid*'den fazla olarak rivâyet ettikleri isimlerin hepsi Kur'an'dan alınmıştır.”³⁸ Her ne kadar Hâkim en-Neysâbüri bu tarzda bir ifade kullansa da, durum onun belirttiği gibi değildir. Çünkü orada olan isimler zorlama teviller ile alınmış gözükmemektedir ve hepsi, isim sigasında vârid olmuştur.³⁹

İbn Hibbân'ın *Yûsuf b. Hammâd el-Basrî* tarikiyle vermiş olduğu rivâyetin Tirmizî rivâyetinden farkı sadece *el-Ehad* ismidir. Bazı isimlerin sıralamasında takdim-tehir vardır. Beyhaki de *Velîd*'in *Şuayb*'dan verdiği rivâyeti *Cafer el-Firyâbî'nin* lafzıyla verir. Bu rivâyetin farkı da sonunda *es-Sabûr* ismiyle değil de *el-Kâfî* ismiyle bitmesidir.

Doksan dokuz ismi sayan hadîs hakkında çeşitli yorumlar yapılmıştır. Ebu Zeyd el-Belhî'nin “Böyle mücmel ve izahsız olarak Resûlullah 99 ismi saymamıştır” gerekçesiyle hadisin zayıflığı konusundaki görüşüne Fahreddin er-Râzî(606/1209) katılmamaktadır. Ona göre bu isimler arasında ism-i a'zam saklanmış olabilir. Nitekim Allah, kadir gecesini Ramazanda, salât-ı vustayı namazlarda, rızasını

³⁷ Beyhaki, *a.g.e.*, s.32

³⁸ Hâkim, *a.g.e.*, I, 16-17

³⁹ İbn Hacer, *a.g.e.*, XI,180

taatlerde, gazabını masiyetlerde, velilerini insanlar arasında saklamıştır. Bu da böyle olabilir.”⁴⁰

Hadîste tenkid edilen bir husus ta “Allah’ın bazı isimlerinin bazısından daha büyük olduğu hususunda ittifak olduğu halde, rivâyette başlangıçta bu hususa riayet edilmiş, Allah ve Rahmân isimleriyle başlanmışsa da daha sonra bu tertibin korunmamış olmasıdır.⁴¹ Fahreddin er-Râzi her ne kadar bu hadîsi savunuyor ise de bu tertibin olmayışını bir zayıflık alameti olarak kabul etmektedir. Ancak *Ebû Hureyre’nin* hadisinde zikredilen isimlerin çoğunu Kur’an ve sahih hadîs beyan etmiştir. Akıl da hepsinin muhtevasının Allah hakkında sabit olduğunu kabul etmektedir. Er-Râziye göre evla olan hadîsi kabul etmektir.”⁴²

Beyhaki, her iki rivâyette geçen bütün bu isimlerin ya bizzat ya da dolaylı olarak (nassen veya delaleten) Kur’an’da ve hadîslerde var olduğunu, bunları sayanın cennete gireceğine dair olan rivâyetin hepsini kapsadığını ifade etmiştir.⁴³

İsimleri ayrı ayrı sıralayan rivâyetlerin merfu mu yoksa mudrec mi olduğu hususunda ihtilaf vardır. Kimi âlimler onların merfu olduğunu ifade ederken diğer bir kısım âlimler de isimlerin sayılmasının mudrec⁴⁴ olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü, onlara göre sahih rivâyetlerde isimler yoktur.⁴⁵ Buna bir sebep de isimlerin 99 olduğunu bildiren meşhur rivâyetlerin çoğunun bu sıralamadan hali olmasıdır. Zira Buhârî, Müslim ve başkaları, hadisin sadece baş tarafını rivâyet eder, isimleri ayrı ayrı sıralamazlar.

İbn Teymiye(728/1327) bu hususta şu yorumda bulunmuştur: “Allah’ın isimlerini sıralayan hadis, hadis ilmini iyi bilenlerin katında

⁴⁰ er-Râzi, *a.g.e.*, 73-74.

⁴¹ er-Râzi, *a.g.e.*, s.80

⁴² er-Râzi, *a.g.e.*, s.81

⁴³ Beyhaki, *a.g.e.*, I,33

⁴⁴ Mudrec: Sened veya metnine aslında olmayan birşey ilave edilmiş olan hadîstir. Mudrec hadîs, sened ve metninin durumuna göre sahih, hasen ve zaif olabilir. Bk. Aydınli, Abdullah, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, Timaş, İstanbul 1987. s.106-107; Koçyiğit, Talat, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Rehber yay., Ankara 1992, s. 304-307.

⁴⁵ İbn Hacer, *a.g.e.*, XI,179

Resûlullah'ın(s.a) sözünden sayılmaz. Bu isimleri râvi *Velîd b. Müslim*, şeyhlerinden birinden nakletmiştir. Bu yüzden Tirmizî dışında öteki meşhur hadis kitaplarından hiçbiri, bu sıralamayı rivâyet etmemişlerdir. Ondan başkaları ise, isimleri değişik olarak rivâyet etmişlerdir. İsimlerin tertibinden Resûlullah'ın sözü olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca İbn Mâce'deki *Muhammed b. Sirin* vasıtasıyla *Ebu Hureyre*'den gelen rivâyetin de isnadı zayıftır. Hadis ehli onun, Resûlullah'ın sözü olmadığını bilir. İsimlerin sıralanması hakkında *Ebû Hureyre* tarikiyle rivayet edilmiş bu iki hadisten başka da hadîs yoktur.⁴⁶

İbn Kesir de (774/1373) hadis âlimlerinden büyük bir topluluğun 'bu isimlerin Kur'an'dan toplanmak suretiyle mudrec olduğunu söylediklerini nakleder.⁴⁷

Bazı âlimler 99 sayısı ile de kayıtlamaksızın, Kur'an'ı inceleyerek Allah'ın isimlerini toplamaya çalışmışlardır. İbn Hacer(852/1449) bunlar arasında şu şahısları sayar: Ebû Osman es-Sâbunî *Kitâbu'l-mieteyn*'inde ve Muhammed b. Yahya ez-Zuhlî(258/872), Ebû Nuaym(430/1038) ve el-Hallâl (311/923) senetleriyle Câfer es-Sâdık'tan bütün isimlerin Kur'an'da olduğunu söylediğini naklederler. Seleften Süfyan b. Uyeyne (198/814) ve Ebû Zeyd'in de Kur'an'a dayanarak bu isimleri tesbit ettikleri bildirilmektedir. İbn Hacer, Ca'fer es-Sâdık(148/765) ile Ebû Zeyd'den nakledilen listeyi vermektedir.⁴⁸

⁴⁶ İbn Teymiye, *el-İrade ve'l-Emr*, I,338; Yıldırım, *a.g.e.*, s.63.

⁴⁷ İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail b Ömer, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azîm*, (thk. Muhammed İbrahim el-Bennân, Muhammed Ahmed Âşur, Abdülaziz Güneym), Kahraman Yay, İstanbul 1992., II,280;IV,368;Yıldırım, *a.g.e.*, 63.

⁴⁸ Liste için Bk. İbn Hacer, *a.g.e.*, XI,181; Yıldırım, *a.g.e.*, s. 63. Kur'an-ı Kerim'de isim sigası halinde bulunduğu halde, Tirmizî'nin hadisinde karşılaşmadığımız isimler hayli fazladır. Bunlar 27 adet olarak şunlardır: *er-Rabb*, *el-İlah*, *el-Muhîr*, *el-Kadir*, *el-Kâfi*, *eş-Şâkir*, *el-Hâkim*, *el-Kâhir*, *el-Mevlâ*, *en-Nasîr*, *el-Hâlik*, *el-Melik*, *el-Kefîl*, *el-Hallâk*, *el-Ekrem*, *el-A'la*, *el-Mubîn*, *el-Hafî*, *el-Karîb*, *el-Ehad*. Bazıları ise izâfet terkibi ile; *Gafîru'z-Zenb*, *Şedîdu'l-'Ikâb*, *Fâtîru's-Semâvâtî ve'l-Ard*, *Refî'ud-Derecât*, *Gâlib 'alâ emrih*, *Kâ'im 'alâ külli nefis*, *Hayrun Hâfızân*. Diğer taraftan Tirmizî'nin rivayetinde bulunduğu halde, isim sigasıyla Kur'an'da görünmeyen sıfat halindeki isimlerin sayısı da 27'dir: *el-Kâbid*, *el-Bâsîr*, *el-Hâfid*, *er-Râfî*, *el-Mu'izz*, *el-Muzill*, *el-Adl*, *el-Celîl*, *el-Bâ'is*, *el-Muhsi*,

İsimleri mudrec olarak kabul eden veya etmeyen âlimlerin ittifakiyle isimler 99'a münhasır değildir. Nevevî (676/1277) bu hususta âlimlerin ittifakını nakleder.⁴⁹ Ancak İbn Hazm(456/1064) 99 ile sınırlandırılması görüşünü savunur ve buna da *yüzden bir eksik* - مائة إلّا واحد - ibaresini delil olarak kullanır. Şayet bunun dışında isim olsa yüz isim olmuş olur ki o zaman da "*yüzden bir eksik*" ifadesi manasız kalmış olacağını söyler.⁵⁰

Hadisteki hasr'ın cennete girmekle ilgili olduğunu ileri sürenler de olmuştur. Onlara göre, kim bu isimlerin dışındakileri saymayı da cennete girmeye sebep sayarsa hata etmiştir. Nevevî(676/1277), hadisteki isimlerin 99 isim ile sınırlandırılmasının, bunun dışında başka ismin olmadığı anlamına gelmeyeceğini bunun anlamının, bu isimleri sayanın cennete gireceğini haber verme anlamında olduğunu belirtmiş ve âlimlerin bu konuda ittifak halinde olduğunu kaydetmiştir.⁵¹ Kimi âlimler de: "*Allah'ın güzel isimleri vardır. Onlarla dua ediniz*" âyetindeki ifadenin hadîste geçen isimler için câri olduğunu söylemişlerdir.⁵²

el-Mubdi', el-Muîd, el-Mumît, el-Vâcid, el-Mâcid, el-Mukaddim, el-Mu'ahhir, el-Vâli, el-Muksit, el-Muğni, el-Mâni',ed-Dârr, en-Nâfi', el-Bâki', er-Reşid, es-Sabûr, zu'l-Celâli ve'l-İkrâm. Bu son isim Kur'an'da var ise de[Rahman, (55),77] İbn Âmir ve Şâm ehlinin kıraatleri göz önüne alınırsa, bu sıfat âyetteki "vech" kelimesine ait olacağından bulunmadığı söylenebilir. Çıkarılacak ve eklenecek isimleri tesbit eden İbn Hacer diyor ki: "Kur'an'da olmayıp da rivâyette bulunan 27 isim listeden çıkarılıp, Kur'an'da bulunduğu halde rivayette olmayan 27 isim eklenirse, 99 isim elde edilmiş olur. Bizim teklif ettiğimiz isimler arasında izâfet şeklinde olanlar varsa da, rivâyetler arasında da bu durum görülür: *el-Muhyî Muhyi'l-Mevtâ'dan, el-Mâlik Mâliku'l-Mülk'den, en-Nûr Nûru's-Semâvâti vel-ard'dan, el-Bedi' Bedi'us-Semâvâti vel-ard'dan, el-Câmi' Câmi'un-nâs'dan, el-Vâris Nahnu'l-Vârisûn'dan* alınmıştır. İbn Hacer, aynı sıfattan iştikak eden isimleri de, bir nüans ihtiva ettikleri gerekçesiyle ayrı ayrı sayar: *el-Kadîr, el-Kâdir, el-Muktedir; el-Gâfir, el-Gafûr, el-Gaffâr gibi.*" Bundan sonra kendisini tatmin eden, yeniden teşkil etmiş olduğu 99 ismin listesini verir. Bkz. İbn Hacer, *a.g.e.*, XI,181; Yıldırım,*a.g.e.*, s. 65

⁴⁹ Nevevi, *a.g.e.*, XVII,5

⁵⁰ İbn Hazm, *a.g.e.*, I,29-30

⁵¹ Nevevi, *a.g.e.*, XVII,6 ; Zebîdî, *a.g.e.*, VIII, 219

⁵² İbn Hacer, *a.g.e.*, XI, 184

Doksan dokuz ile ifade edilmesinin hikmetine gelince Fahreddin er-Râzî, bunun tıpkı namaz vakitlerinin sayısında olduğu gibi anlaşılamaz olduğunu ifade eder.⁵³

Hadiste geçen *İhsâ* (مِنْ أَحْصَاهَا) sözcüğü ile ne kastedildiği hakkında çeşitli görüşler vardır.

1. Allah'ın doksan dokuz isminin tamamını saymaktır. Yani kişi Allah'ı bu isimlerin hepsi ile çağırır, anar ve över. İsimlerinin bir kısmını anmakla yetinmez. Mü'min kişi böyle yapmakla cennete girmeye liyakat kazanmış olur.

2. Allah'ın doksan dokuz isminin hakkını vermek, gereği ile amel etmek, yani isimlerin taşıdığı yüce anlamları düşünüp, buna göre durum ve davranışlarını düzenlemektir. Mesela Allah'ın Rezzak = Rızık verici olduğunu bilip düşünerek rızık için endişeye kapılmamalı, bunu helalinden talep etmeli, haram kazanca girişmemelidir. Diğer isimler de böyledir.

3. Allah'ın doksan dokuz ismini manaları ile beraber öğrenmek ve bellektir.

İbnu'l-Cevzî (597/1201) de yukarıdaki manaları sıralamakta ve buna şu yorumu eklemektedir: “Diğer bir mana da Kur'an-ı Kerimi hatmetmektir. Çünkü Allah'ın doksan dokuz ismi Kur'an-ı Kerim'de mevcuttur.”⁵⁴ El-Kurtubî(656/1258) de: “Allahu Teâla'dan ümid ederim ki, herhangi bir müslüman yukarıda yazılı şekillerden herhangi birisiyle ve tam bir ihlasla Allah'ın doksan dokuz ismini anarsa yüce Allah o kimseye cenneti nasip eder.”⁵⁵ demiştir. Bazı âlimler hadisteki *ihşâ* fiilini hıfzetmek, ezberlemek manasına yorumlamışlardır. Bu duruma göre bu isimleri ezberleyen bir Müslüman, Allah'ın lütuf ve keremiyle cennete girecektir. Nevevî de yukarıdaki görüşleri naklettikten sonra Buhârî ve diğer muhakkik âlimlerin görüşüne göre

⁵³ er-Râzî, *a.g.e.*, s.,80

⁵⁴ Nevevî, *a.g.e.*, XVII,6

⁵⁵ Kurtubî, *el-Câmi*, Beyrut 1408-1409/1988-89, I,109-110.

bundan maksadın Allah'ın doksan dokuz ismini ezberlemek olduğunu beyan eder ve aynı görüşte olduğunu söyler.⁵⁶

İbn Atiyye, *ahsâha* kelimesinin, onlara imanı, râğbeti, yüceltmeyi ve manalarını düşünme anlamını yükler.⁵⁷ Buna göre maksat sadece saymak olmadığı, bunları toplamak, araştırmak, okumak, manalarını anlamak ve o manalarla ahlaklanmak olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Gazâlî(505/1111), *el-esmâu'l-hüsnâ*yı anlatırken, kulların hangi isimden hangi hisseyi alması gerektiği meselesine dikkat çekmektedir.⁵⁸

SONUÇ

Buhari ve Müslim'de Allah'ın 99 isminin olduğuna dair rivâyet vardır, ancak isimler sayılmamıştır. Kütüb-i sitte içerisinde isimler sadece Tirmizi'de ve İbn Mâce'de sıralanmıştır. Tirmizi'deki isimlerin sayıldığı hadîsin bir benzerini de İbn Mâce rivâyet etmiştir. İbn Mâce'nin senedi ile Tirmizi'nin senedi râvi el-A'rec'de birleşmektedir. Fakat İbn Mâce'nin rivâyetinde bulunan bazı isimler, Tirmizi'nin rivâyetinde yoktur, Tirmizi'nin rivâyetinde bulunan bazı isimler de İbn Mâce'nin rivâyetinde yoktur. Bazı isimlerde de takdim-te'hir vardır. Sıralamanın olduğu rivâyetler içerisinde sıhate en yakın olanı Tirmizi'nin rivâyetidir. Genelde şerh ve yorumlar bu rivâyet üzerinde yapılmıştır.

Âlimler arasında isimleri sıralayan rivâyetlerin merfu ve mudrec olduğu hususunda ihtilaf vardır. Kimisi merfu olduğunu söylerken kimi âlimler de bunun râvi el-A'rec tarafından ilave edildiğini ifade ederler. Beyhakî de *el-esmau'l-hüsnâ*nın tayin ve sayımının her iki rivâyetteki râvilerden birisinin ilavesi olmasının muhtemel olduğunu

⁵⁶ Nevevi, *a.g.e.*, XVII,6; Aynî, *a.g.e.*, XXIV,95

⁵⁷ İbn Atiyye, *a.g.e.*, II, 481

⁵⁸ Gazâlî, *el-Maksadü'l-esnâ şerhu esmaillahi'l-hüsnâ*, (thk.Muhammed Mustafa Ebu'l-Alâ), Mektebetü'l-cündî, Mısır, ts. s. 48

belirtmiştir. İsimler hususunda iki rivâyet arasında görülen ihtilafın bundan kaynaklanmış olabileceğini ifade ederek Buharî ve Müslim'in isimlerin sayımına ait rivâyeti kitaplarına almama sebebini de buna isnad etmektedir. Yine Beyhaki, her iki rivâyette geçen bütün isimlerin gerek nass olarak ve gerekse delaleten Kur'an'da ve hadislerde var olduğunu ve bunları sayanın cennete gireceğine dair olan rivâyetin bu isimlerin hepsine şâmil olduğunu söylemiştir.

İsimlerin sayısı ve tasnifi konusunda da çeşitli görüşler vardır. Sayıyı belli bir rakamla sınırlandıranlar olduğu gibi sonsuz olduğunu ifade edenler de vardır.

Allah'ın "Güzel isimleri"ni 99 olarak bildiren hadislerin hedefi, bu kadarının belenip sayılmasının cennete girmeğe kâfi geleceği hikmetidir. Diğer hadîslere göre ise, Allah'ın bu 99 isminden başka daha birçok, hatta sayısız olduğudur. Çünkü Allah'ın zatı bir, güzel isimleri ise çoktur.

KAYNAKÇA

Aydınlı, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, Timaş, İstanbul 1987

Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed,, *Umdetü'l-kâri şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Beyrut tsz.

Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *Kitâbu'l-esmâ ve's-sıfât*, (nşr. M. Zâhid el-Kevserî), Dâru ihyâi't-türâs el-'Arâbî, Beyrut tsz.

Ebû Ya'lâ, *Müsned*, (thk. Hüseyin Selim Esed), Dâru'l-Me'mûn li't-türâs, Dimeşk 1984.

Gazâlî, *el-Maksadü'l-esnâ şerhu esmaillahi'l-hüsnâ*, (thk. Muhammed Mustafa Ebu'l-Alâ), Mektebetü'l-cündî, Mısır, tsz.

Hâkim, Ebû Abdillâh en-Neysabûrî, *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut tsz

Humejdî, Abdullah b. Zübeyr Ebû Bekr, *Müsned*, (thk. Abdurrahman el-A'zamî) Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut tsz.

İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-vecîz*, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut 1413/1993

İbn Hacer, Ahmet b. Ali el-Askalânî (852/1448), *Fethu'l-bâri li şerhi Sahihi'l-Buhârî*, Dâru't-Türâs el-'Arabî, Beyrut 1988.

İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail b Ömer, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azîm*, Kahraman Yay, İstanbul 1992

İbnu'l-Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh, *Ahkâmu'l-Kur'an*, (thk. Ali Muhammed el-Becâvî), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut tsz.

Koçyiğit, Talat, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Rehber yay., Ankara 1992

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *El-Câmi li ahkâmî'l-Kur'an*, y,s. tsz.

Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. Abdülgaaffâr Süleyman el-Bündârî-Seyyid Kisrevî Hasan), Beyrut, 1991

Nevevî, Yahya b. Şeref Muhyiddin ez-Zekeriyya, (676/1277), *Şerhu Müslim*, Dâru İhyai't-türâs el-'Arabî, Beyrut tsz.

Râzî, Fahreddin, *Levâmiu'l-beyyinât şerhu esmaillahi teâla ve's-sıfat*, (nşr. Taha Abdurrahman Sa'd), Kahire 1967.

Sarıtoprak, Zeki, "Esmâ-ı Hüsnâ ve Yaratıcıyı Kavrama Meselesi", *Köprü*, 1995,

Topaloğlu, Bekir, "Esmâ-ı Hüsnâ"md, *DİA*

Zebidî, Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdillâtîf, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, (terc. Kâmil Miras), Ankara 1974.